

РЕАЛІЗАЦІЯ РЕФЛЕКСИВНОГО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Галина Матюха, Наталя Гостіщева, Тетяна Харченко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

Статтю присвячено вивченню переваг рефлексивного навчання в процесі оволодіння студентами англійською мовою. Схарактеризовано рефлексивні моделі, запропоновані зарубіжними дослідниками, що містять певні закономірності вдосконалення освітнього процесу. Основними етапами циклу рефлексії визначено аналіз, розмірковування, оцінка чи самооцінка та зміни методичних стратегій і тактик для модернізації викладання. З'ясовано особливості реалізації рефлексивного підходу, що виявляються у відповідній організації освітнього процесу, спрямованого на формування й розвиток у студентів професійних умінь і навичок. Перевагами використання рефлексивних моделей в навчальному процесі є те, що вони дають викладачу певний алгоритм дій, який допоможе мотивувати студентів до вивчення англійської мови, адаптувати навчальний матеріал до сучасних вимог, розвивати у студентів критичне та креативне мислення. Одним з інструментів реалізації рефлексивної практики є мовне портфоліо (мовний портфель) – набір робіт студента, що виконані ним самостійно і зібрані протягом певного періоду часу для створення більш повної картини його прогресу у сфері вивчення англійської мови. Рефлексивне навчання дає змогу студентів усвідомити свій рівень, а викладачу – переосмислити свою методичну стратегію та отримати очікувані результати.

Ключові слова:

рефлексія; рефлексивна практика; модель рефлексії; мовне портфоліо; методи навчання англійської мови; професійні вміння і навички.

Аннотация:

Матюха Галина, Гостищева Наталья, Харченко Татьяна. Реализация рефлексивного обучения английскому языку.

Статья посвящена изучению особенностей рефлексивного обучения в процессе овладения студентами английским языком. Охарактеризованы рефлексивные модели, предложенные зарубежными исследователями, которые содержат определенные закономерности усовершенствования образовательного процесса. Основными этапами цикла рефлексии определены анализ, размышления, оценка или самооценка и изменения методических стратегий и тактик с целью совершенствования преподавания. Выявлены особенности реализации рефлексивного подхода, что проявляются в соответствующей организации образовательного процесса, направленного на формирование и развитие у студентов профессиональных умений и навыков. Преимуществами использования рефлексивных моделей в учебном процессе является то, что они предлагают преподавателю определенный алгоритм действий, который позволит им мотивировать студентов к изучению английского языка, адаптировать учебный материал к современным требованиям, развивать у студентов критическое и креативное мышление. Одним из инструментов реализации рефлексивного обучения является языковое портфоліо (языковой портфель) – набор работ студента, выполненных им самостоятельно и собранных в течение определенного периода времени для создания более полной картины его прогресса в сфере изучения английского языка. Рефлексивное обучение дает возможность студенту осознать свой уровень, а преподавателю – переосмыслить свою методическую стратегию и получить ожидаемые результаты.

Ключевые слова:

рефлексия; рефлексивное обучение; модель рефлексии; языковое портфоліо; методы обучения английскому языку; профессиональные умения и навыки.

Resume:

Matiukha Halyna, Gostishcheva Natalia, Kharchenko Tetiana. Reflective teaching in the English classroom.

The article is devoted to the issues of reflective teaching used to improve the results of teaching English. The reflective models of foreign researchers such as "ERA Cycle" by M. Jasper, "What Model" by J. Driscoll, and T. Borton, "Experiential Learning Cycle" by D. Kolb, "Reflective Cycle" by G. Gibb are highlighted. The reflective models are presented as the cycles the stages of which are mostly determined as analysis, reflection, assessment or self-assessment and changes in methodological strategies and tactics in order to improve teaching. The authors refer to the ideas of Terry Heick and Dana Di Pardo Léon-Henri to define the perspectives of reflecting teaching in the English classroom. The features of the implementation of the reflective approach through the appropriate organization of the educational process aimed at the formation and development of students' professional skills and abilities are determined. The advantages and peculiarities of using reflective models in the educational process are considered to provide the teacher with a certain selection of actions that will motivate students to learn English, adapt educational material to current reality, and develop critical and creative thinking. As one of the tools of implementation of reflective practice a language portfolio is presented which is a set of student's works completed by him and collected over a certain period of time to create a true picture of his progress in learning English. Reflective practice, on the one hand, helps the student realize his level of knowledge, and on the other hand, encourages the teacher to reflect on his teaching strategy, analyze the chosen methods, evaluate the process of teaching and improve his teaching activities in order to achieve the goals of teaching and get the expected results. The given analysis proves that reflective teaching practice assists the teachers to acquire both professional growth and personal development.

Key words:

reflection; reflective teaching; reflective model; language portfolio; English language teaching methods; professional skills.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освітнього простору формування самостійної, ініціативної людини з активною особистісною позицією, готової до самоосвіти, самовиховання і саморозвитку є вимогою часу та перспективною траєкторією. З позиції особистісно орієнтованого підходу, визначати цілі навчання, розробляти навчальний план, конструювати систему занять необхідно з урахуванням

особистісної рефлексії, тобто свідомого осмислення організації процесу навчання та його коригування відповідно до переосмислених результатів і нових окреслених завдань. Такі поняття, як «рефлексія», «рефлексивна діяльність», «рефлексивні здібності», «рефлексивне навчання», є обов'язковими компонентами освітнього процесу в системах особистісно орієнтованого й розвивального

навчання і все частіше опиняються в центрі уваги викладачів-практиків англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему рефлексивної практики обговорюють як науковці, так і викладачі-практики. Створено багато моделей, за якими викладачі організовують рефлексивне навчання. Їх пропонують різні методисти, зокрема М. Джаспер (M. Jasper, 2013), Дж. Дрісколл (J. Driscoll, середина 1990-х), Д. Колб (D. Kolb, 1984), Г. Гібб (G. Gibb, 1998) та інші. На думку дослідників, кожна модель має подібні та відмінні риси. Але питання реалізації рефлексивної практики все ще залишається дискусійним.

Рефлексія – це процес самопізнання й усвідомлення суб'єктом навчання освітнього процесу, що дає змогу свідомо планувати навчальну діяльність, розуміти її цілі, стежити за виконанням визначених завдань і коригувати діяльність надалі; аналізувати успіхи і труднощі в досягненні мети.

Рефлексивне навчання – це практика, коли викладач обмірковує свій досвід викладання, аналізуючи, як він виклав матеріал і як може бути змінена діяльність студентів для покращення результатів навчання. Викладачі можуть використовувати рефлексію, щоб дізнатися більше про власну поведінку, удосконалити певну практику та зосередитись на проблемі, з якою стикаються студенти в тій чи тій навчальній ситуації.

Дональд Шон (1983) у книзі «The Reflective Practitioner» під терміном «рефлексивна практика» розуміє таку організацію навчального процесу, коли студент ретельно обмірковує свою навчальну діяльність, особливо щодо можливостей використання здобутих знань у реальній життєвій ситуації (softskills), і водночас перебуває під керівництвом досвідченого наставника (викладача). Рефлексивна практика зарекомендувала себе як ефективна освітня технологія і, на думку Д. Шона, може бути застосована в процесі підготовки фахівців у будь-якій сфері.

Природно, що рефлексивна практика може сприяти покращенню у студентів навчальних результатів, зокрема заохочуватиме їх до активної навчальної діяльності, підвищуватиме мотивацію до виконання навчальних завдань, сприятиме вдосконаленню навичок критичного та креативного мислення, поліпшить уміння працювати в команді, навчить спілкуватися та підвищить загальний рівень успішності. Рефлексивна практика передбачає використання проблемних завдань для того, аби навчити студентів ефективно їх розв'язувати, використовуючи критичне мислення. Інтерактивні завдання допомагають розвивати креативність і взаємодію.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз наявних моделей рефлексії та вивчення переваг рефлексивного навчання, зокрема в процесі вивчення англійської мови. Досягнення мети дослідження потребує виконання таких завдань: проаналізувати наявні моделі рефлексивного навчання; визначити переваги та перспективи впровадження їх у практику навчання англійської мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нові тенденції, поширені в сучасних методиках викладання англійської мови, свідчать про необхідність застосування рефлексивного підходу на практиці. Підтвердженням цього є різні моделі рефлексії, які рекомендують у науково-методичній літературі для викладачів-практиків, щоб вони усвідомили сутність рефлексивного підходу до навчання й зорієнтувалися, з чого починати. Модель М. Джаспера ("ERA Cycle", Jasper, 2013) передбачає цикл з трьох етапів: досвід (experience), рефлексія (reflection) і дія (action). Цикл показує, що людина розпочинає робити щось нове на основі певного досвіду. Спробувавши, вона розмірковує над отриманими результатами. Власний досвід дає змогу усвідомити ставлення до того, що відбулося (це і є етап рефлексії), і намітити наступні кроки. Цей аналіз веде до дії, яка, своєю чергою, – до відповідного результату в іншому досвіді й у такий спосіб цикл триває. Отже, ми бачимо, що ця модель досить динамічна і, як будь-який інший динамічний процес, зумовлює певний прогрес.

Модель Дж. Дрісколла ("What Model", Driscoll, 2007) розроблена в середині дев'яностих років минулого століття і ґрунтується на трьох питаннях: «Що?», «Ну що?» і «Що тепер?», запропонованих Т. Бортон у 1970-х роках (Borton, 1970). Автор моделі запевняє, що ці три питання допомагають аналізувати власний досвід, доходити необхідних висновків і вчитися на них. Перше питання «Що?» орієнтує людину на досвід, який вона вже має. Це дає чітке уявлення про те, що потрібно зробити, щоб змінити ситуацію. Питання «Ну що?» спонукає до аналізу вже накопиченого досвіду й оцінки його результатів. Наступне питання «Що тепер?» пов'язано з дією, до якої людина вдається внаслідок цього розмірковування. Дж. Дрісколл не наполягає на тому, що обов'язково необхідно щось змінювати та вживати заходів. Результатом міркування може бути усвідомлення того, що все відбувається так, як людину влаштовує. Модель Дж. Дрісколла, подібно до моделі М. Джаспера демонструє викладачам алгоритм, за яким вивчається фактичний досвід і покращуються власні професійні навички викладання. Організація навчального процесу за таким принципом є динамічною, оскільки сприяє розвитку критичного мислення.

Модель Д. Колба (Kolb, 1984) «Цикл навчання на основі досвіду» ("Experiential Learning Cycle") містить у своїй концепції ідею розвитку людей через фактичний досвід. Учений виокремлює чотири ключові етапи: конкретний досвід (concrete experience), рефлексивне спостереження (reflective observation), абстрактна концептуалізація (abstract conceptualization) та активне експериментування (active experimentation). Порівняно з двома вище проаналізованими моделями, ця модель є більш досконалою, адже на третьому етапі людина стикається з чимось новим або несподіваним, намагаючись з'ясувати, чому це може статися. Це розуміння сприяє розвитку нових ідей як результату цього нового досвіду. На четвертому етапі – «активне експериментування» – пропонується застосовувати нові ідеї в різних ситуаціях. Вивчаючи та випробовуючи нові ідеї на практиці, викладач може набути нового досвіду як результату рефлексії.

Наступна модель рефлексії ("Reflective Cycle"), розроблена Г. Гіббом (Gibb, 1998), є більш комплексною і містить шість етапів: опис (description), почуття (feelings), оцінка (evaluation), аналіз (analysis), висновок (conclusion) та план дій (actionplan).

Перший етап – «опис» – стосується аналізу певного досвіду викладача, що вдається до рефлексії. Це сприяє зосередженню його уваги на «почуттях» як під час, так і після пережитого досвіду (другий етап). Наступний крок – «оцінка» цього досвіду, накопичення міркувань викладача щодо його переваг і недоліків. Етап «аналізу» передбачає використання цієї оцінки для того, щоб проаналізувати ситуацію та спробувати зрозуміти її. Автор запевняє, що результат етапу «аналізу» вплине на «висновок» про те, які інші вчинки та дії міг би зробити викладач, щоб досягти іншого результату. І, нарешті, на завершальному етапі пропонується створити «план дій» із подальших кроків, до яких може вдатися викладач у подібній ситуації.

Висвітлена модель Г. Гібба пропонує викладачам чіткий план дій, до яких слід вдатися для досягнення бажаних результатів у намірах стати більш рефлексивними. Рефлексія змушує творчих викладачів вивчати власний досвід, критично мислити щодо недоліків, схвалювати та приймати переваги рефлексивної педагогічної практики. Ця модель проста як для розуміння, так і для наслідування; вона являє собою послідовний підхід до досягнення визначеної мети, що означає розвиток і вдосконалення професійних навичок викладання.

Проаналізувавши доступні рефлексивні моделі, викладач стикається з проблемою вибору однієї з них. Обираючи найбільш ефективну, слід звернути увагу на її переваги та недоліки. До

останніх, зокрема, належить неможливість використання її в будь-якій ситуації. Ще одним недоліком використання моделей є те, що рефлексивне навчання – це тривалий процес, який не дає швидкого результату, тому необхідно бути наполегливим у досягненні мети. Перевагами використання рефлексивних моделей в освітньому процесі вважається те, що вони пропонують викладачу певний алгоритм дій, який, за його чіткого дотримання, дасть змогу отримати очікувані результати.

Викладачі стикаються з багатьма викликами під час планування та реалізації процесу навчання: як мотивувати студентів до вивчення англійської мови, як адаптувати навчальний матеріал до сучасних реалій, як розвивати критичне мислення, як формувати у студентів softskills, як навчити їх аналізувати й розв'язувати проблеми, як організувати рефлексію з боку студента для досягнення найкращих результатів тощо. Тому педагоги перебувають у постійному пошуку і звертаються до досвіду колег, щоб знайти найкращі методи, які допоможуть забезпечити рефлексивне навчання.

На думку Террі Хейка (Heick, 2020), щоб стати найкращим професіоналом, викладач має розставляти пріоритети, практикуватися, розмірковувати щодо форм організації освітнього процесу, які він використовує, і аналізувати отримані результати. Учений дає кілька корисних порад, наполягаючи, що викладачі повинні бути послідовно новаторськими, захопленими та натхненними, удосконалювати навчальні програми, виходячи з сучасних потреб, прагнути однаково пізнати кожного учня та щоразу повертатися до першого етапу рефлексивної практики, відповідаючи собі на питання «Чому?», продовжуючи цикл знову (Heick, 2020).

Для успішної організації навчального процесу за рефлексивною моделлю Террі Хейк пропонує викладачу записувати свої заняття на відео. Це даватиме змогу переглядати та аналізувати заняття самому, ділитися цими відео з колегами та обговорювати використані технології, разом спостерігаючи за результативністю їх використання. Необхідно ставити в пріоритет і зворотний зв'язок із боку студентів (Heick, 2020).

Вивчаючи проблему розвитку професійних навичок викладача шляхом рефлексії, можна простежити пряму залежність між методами навчання та перевагами, які отримують викладачі від рефлексивної практики. Чим більше застосовується різних стратегій і методів, тим кращі результати отримують як студенти, так і викладачі. Перші підвищують рівень знань, останні розвивають свої професійні навички. У пошуках доказів звернемося до роздумів Дани Ді Пардо Леона-Анрі (Dana Di Pardo Léon-

Henri, 2021), дослідження якої зосереджені на викладанні англійської мови за професійним спрямуванням ESP та LSP (English for Specific Purposes or Language for Specific Purposes). Згідно з її концепцією, рефлексія у викладанні є частиною циклу, який повинен бути безперервним. Визначаючи свої цілі та оцінюючи результати, викладач може використовувати цю інформацію для коригування та модифікації своїх навчальних прийомів і методів, зміни планів занять на краще та вдосконалення власних професійних навичок.

Дослідниця рекомендує викладачам деякі стратегії рефлексивної практики, зокрема ведення журналу власних спостережень для самооцінки занять, дотримання індивідуального підходу в стосунках зі студентами, проведення занять більш живими та цікавими. Вона також уважає, що слід розвивати в собі вміння ефективно розв'язувати проблеми та створювати демократичне середовище в аудиторії. Дана Ді Пардо Леона-Анрі радить записувати заняття на відео, адже переглядаючи їх викладачі матимуть можливість проаналізувати, що відбувається, і дійти певних висновків щодо структури класу, форм і методів навчальної діяльності. Це допоможе визначити проблеми і скоригувати свої навчальні стратегії наступного разу, удосконалюючи щоразу власний професіоналізм.

Організація рефлексивної практики передбачає використання інноваційних форм і методів роботи, сучасних інформаційних технологій, які підсилять мотивацію студентів до вивчення англійської мови. Мотивація вважається запорукою успішного освітнього середовища як для студентів, так і для викладачів. Викладач має постійно підтримувати зацікавленість студентів до освітнього процесу, добираючи автентичні навчальні матеріали, інноваційні методи і прийоми, використовуючи проблемні завдання, що сприяє розвитку критичного мислення студентів. Проблемне навчання допомагає студентові усвідомити й оцінити своє місце у світі, що постійно змінюється і трансформується. Відносини між людьми, зокрема й відносини між студентом і викладачем, також впливають на сприйняття світу й визначення місця в ньому, а це дає поживу для роздумів, що і є рефлексією.

Викладач застосовує рефлексивну практику під час аналізу свого арсеналу методів навчання англійської мови для того, щоб знайти найбільш відповідний метод для конкретної навчальної ситуації. Наступний крок – викладач пропонує студентам висловити власну думку з приводу проблеми, що обговорюється на занятті, і з'ясовує, як можна поєднати минулий досвід студентів з їхніми новими знаннями. Така організація

навчання має сенс для студентів і є відображенням рефлексивної практики. На занятті, організованому за технологією рефлексивної практики, студент є активним: він спілкується з іншими студентами та з викладачем, використовуючи їх як джерело знань. Нові знання об'єднуються з наявною системою знань студента і формують новий досвід діяльності, який дасть змогу йому сприйняти навчальну ситуацію по-новому. Отже, студент набуває рефлексивних умінь критично мислити й керувати навчальною діяльністю. Це дає змогу організувати освітній простір так, щоб обидва учасники освітнього процесу брали на себе рівну відповідальність за результати навчання, де обидва суб'єкти цього процесу (і викладач, і студент) однаково активні, але виконують різні ролі, які можуть і повинні змінюватися, залежно від цілей навчання та засобів, що застосовуються.

Діяльність викладача полягає у створенні на занятті умов для самостійності студента, з урахуванням його індивідуальних можливостей і здібностей. Водночас студент має навчитися самостійно визначати цілі різного рівня, осмислювати отриману інформацію. Постійне самооцінювання, зіставлення власних досягнень із діями інших студентів і викладача здатне розвинути у студента звичку до самоаналізу та планування своєї діяльності, прагнення до особистісного й професійного розвитку.

У світовій, а останніми роками й у вітчизняній педагогіці серед різноманітного методичного інструментарію, спрямованого на розвиток рефлексії у студентів, дослідники віддають перевагу технологіям, об'єднаним під назвою «мовне портфоліо» (language portfolio), що є інструментом самооцінки власної пізнавальної творчої діяльності студентів, тобто рефлексії їхньої навчальної діяльності (Гальскова, 2000).

Мовне портфоліо можна визначити як набір навчальних матеріалів, які представляють досвід діяльності студентів з оволодіння англійською мовою. Це набір робіт студента, виконаних ним самостійно і зібраних протягом певного періоду часу для створення більш повної і точної картини його прогресу у сфері вивчення англійської мови. Таке портфоліо (self-assessment language portfolio), поряд із розвитком умінь аналізу та оцінки власної навчальної діяльності, також може стати складником підсумкової оцінки результатів навчальної діяльності студента. До портфоліо входять оцінки за різні види робіт: твори, тести, письмові перекази, проекти, презентації; самоаналіз і власна оцінка докладених зусиль та їх результатів відображаються в листах самооцінки, що супроводжують навчальну роботу студента, де вказуються сильні і слабкі сторони цієї роботи, викладаються власні висновки. Така самооцінка

може бути зроблена як рідною мовою, так і англійською, залежно від рівня іншомовної комунікативної компетентності студента (*Европейский Языковой Портфель*, 1998).

Останніми роками найбільш популярною і поширеною формою мовного портфоліо є електронний мовний портфель (e-portfolio). Створення портфоліо в електронному вигляді дає змогу студентам представити свої роботи більш повно та наочно, завдяки можливості використання різних форматів – текстового, аудіо, графічного та відео. Крім того, електронне портфоліо дає змогу тривалий час зберігати результати навчальної діяльності, демонструвати весь комплект робіт, а також забезпечує оперативний доступ, зокрема й дистанційний, до наявних матеріалів.

Висновки. Отже, проаналізувавши наявні моделі рефлексії, ми дійшли висновку, що важливим складником технології формування мотивації, удосконалення процесу навчання англійської мови, розвитку такої особистісної якості студента, як «*language learning awareness*», є використання рефлексії в освітньому процесі. Це сприяє формуванню у студентів умінь об'єктивно оцінювати свій прогрес, підсилює навчальну мотивацію, підвищує впевненість у власних силах. Вважається, що як завищена, так і занижена самооцінка негативно впливає на успішність набуття студентами іншомовних комунікативних умінь і навичок і може спричинити серйозні проблеми і труднощі в реалізації професійної діяльності. Наявність рефлексивного компонента робить процес

навчання англійської мови більш ефективним. Рефлексія дає змогу студентам отримати осмислене уявлення про власний рівень знань, умінь і навичок. Рефлексія є відображенням процесу вивчення англійської мови як з боку викладача, та і з боку студента.

Мовне портфоліо як методичний інструмент передбачає обов'язкову особистісну рефлексію, яка полягає у вивченні власної навчальної діяльності, роздумах над поставленими цілями, помилками і досягненнями. У самоаналізі досягнутих результатів студент зазначає, що йому дається найлегше, виходить краще, а що є найбільш складним і потребує додаткового вивчення чи закріплення. Це дає змогу не лише студенту усвідомити свій рівень вивчення теми (рефлексія з боку студента), а й викладачу звернути увагу на досягнення студента, прогалини у його знаннях і, переосмисливши свою методичну стратегію, докласти зусиль для закріплення навчального матеріалу шляхом додаткових пояснень, завдань чи творчих проєктів, пов'язаних з певною темою (рефлексивний підхід із боку викладача).

Рефлексивне навчання означає використання методів і технік рефлексії для аналізу, передачі та доставки інформації з метою формування зворотного зв'язку. Це процес формування вчителем самосвідомості, постійного вибору й оцінювання власних методів викладання для подальшого професійного розвитку. Постійне дотримання режиму рефлексивної практики дає змогу викладачеві досягти позитивних результатів у професійній діяльності.

Список використаних джерел

- Гальскова, Н. Д. (2000). Языковой портфель как инструмент оценки и самооценки учащихся в области изучения иностранных языков. *Иностранные языки в школе*, 5. С. 6–11.
- Европейский языковой портфель. Перевод.* (1998). Москва: Еврошкола. 98 с.
- Borton, T. (1970). *Reach, Touch and Teach*. Retrieved from <http://garyrolfe.net/documents/reachtouchteach.pdf>.
- Dana D Pardo Léon-Henri (2021). *12 Benefits of Reflective Teaching and Learning*. Retrieved from <https://reflectiveteachingjournal.com/benefits-of-reflective-teaching>.
- Driscoll, J. (2007). *Practicing Clinical Supervision: A Reflective Approach for Healthcare Professionals*. Retrieved from <https://libguides.cam.ac.uk/reflectivepracticetoolkit/models>.
- Gibbs, G. (1998). *Learning by Doing: A Guide to Teaching and Learning Methods*. Retrieved from <https://thoughtsmostlyaboutlearning.files.wordpress.com/2015/12/learning-by-doing-graham-gibbs.pdf>.
- Heick, T. (2020). *Prioritize, Practice, Refine And Reflect: A Road Map To Becoming A Better Teacher*. Retrieved from <https://www.teachthought.com/pedagogy/road-map-becoming-better-teacher>.
- Jasper, M. (2013). *Beginning Reflective Practice*. Retrieved from <https://capitadiscovery.co.uk/teesside-ac/items/595263>.

References

- Galskova N.D. (2000). Language Portfolio As A Tool Of Students' Evaluation And Self-Assessment In Foreign Language Learning. *Inostrannyye yazyki v shkole*, 5. P. 6–11. [in Russian].
- European Language Portfolio (1998). *Perevod.* – M.: Evroshkola [in Russian].
- Borton, T. (1970). *Reach, Touch and Teach*. London: Hutchinson. <http://garyrolfe.net/documents/reachtouchteach.pdf> [in English].
- Dana D., Pardo Léon-Henri (2020). *12 Benefits of Reflective Teaching and Learning*. URL: <https://reflectiveteachingjournal.com/benefits-of-reflective-teaching> [in English].
- Driscoll, J. (2007). *Practicing Clinical Supervision: A Reflective Approach for Healthcare Professionals*. Edinburgh: Elsevier. URL: <https://libguides.cam.ac.uk/reflectivepracticetoolkit/models> [in English].
- Gibbs, G. (1998). *Learning by Doing: A Guide to Teaching and Learning Methods*. Oxford: Further Education Unit, Oxford Polytechnic. URL: <https://thoughtsmostlyaboutlearning.files.wordpress.com/2015/12/learning-by-doing-graham-gibbs.pdf> [in English].
- Heick T. (2020). *Prioritize, Practice, Refine And Reflect: A Road Map To Becoming A Better Teacher*, source: <https://www.teachthought.com/pedagogy/road-map-becoming-better-teacher> [in English].

- Kolb, D. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/David-Kolb2/publication/-235701029_-Experiential_Learning_Experience_As_The_Source_Of_Learning_And_Development/links/00b7d52aa908562f9f000000/Experiential-Learning-Experience-As-The-Source-Of-Learning-And-Development.pdf.
- Schön, D. A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/-10.1177/14733250090080010802>.

- Jasper, M. (2013). *Beginning Reflective Practice*. And over: Cengage Learning. URL: <https://capitadiscovery.co.uk/teesside-ac/items/595263> [in English].
- Kolb, D. (1984) *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Upper Saddle River: Prentice Hall. URL: https://www.researchgate.net/profile/David-Kolb2/publication/-235701029_-Experiential_Learning_Experience_As_The_Source_Of_Learning_And_Development/links/00b7d52aa908562f9f000000/Experiential-Learning-Experience-As-The-Source-Of-Learning-And-Development.pdf [in English].
- Schön D.A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books, URL: <https://journals.sagepub.com/doi/-10.1177/14733250090080010802> [in English].

Відомості про авторів:**Матюха Галина Василівна**

galinamatyukha61@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

Гостішчева Наталя Олексіївна

gosnat06@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

Харченко Тетяна Іванівна

tkharchenko2017@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

doi: 10.33842/22195203/2021/26/22/27

Матеріал надійшов до редакції 14.04. 2021 р.
Прийнято до друку 20. 05. 2021 р.

Information about the authors:**Matiukha Halyna Vasylivna**

galinamatyukha61@gmail.com

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhzhia region, 72312, Ukraine

Gostishcheva Natalia Oleksiivna

gosnat06@gmail.com

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhzhia region, 72312, Ukraine

Kharchenko Tetiana Ivanivna

tkharchenko2017@gmail.com

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhzhia region, 72312, Ukraine

doi: 10.33842/22195203/2021/26/22/27

Received at the editorial office 14.04. 2021.
Accepted for publishing 20. 05. 2021.